

Théba királyi háza

A thébai királyi család története ugyanolyan híres, mint Atreusz házáé, s ennek okai jórészt azonosak. Aiszkhülosz legjelentősebb tragédiái Atreusz leszármazottainak történetét eleventik meg, a másik nagy tragédiáiró, Szophoklész pedig Oidipusz és gyermekei sorsát állítja elénk.

KADMOSZ ÉS GYERMEKEI

Kadmosznak és leányainak a meséje bevezetése csupán a hosszabb történetnek. A klasszikus korban igen népszerű volt, több író is földolgozta. Apollodórosz egyszerű és világosan megírt változatára támaszkodtam.

Amikor Európát elragadta a bika, apja utánaküldte a fivéreit, és meghagyta nekik, hogy addig vissza se térjenek, amíg meg nem találtak. Egyikük, Kadmosz, ahelyett hogy meddő keresgéléssel töltötte volna az idejét, nagyon bölcsen elment Delphoiba, és megtudakolta Apollóntól, hol találja meg a nővérét. Az isten azt válaszolta neki, hogy ne törődjék tovább se a nővérével, se az apja utasításával, hanem alapsa meg a saját városát. Amikor elindul Delphoiból, mondta az isten, útközben meg fog pillantani egy tehenet. Kövesse az állatot, és ahol az megpihen, azon a helyen építse föl városát. Így épült föl Théba, s a környező vidéket azóta is Boiótiának, vagyis Tehénföldjének nevezik. Kadmosznak először egy sárkánnyal kellett megküzdenie, amely a közeli forrást őrizte, és megölte Kadmosz embereit, akik vizért mentek. Amikor le-

döfte a sárkányt, Athéné jelent meg előtte, és azt parancsolta, vesse el a sárkányfogakat. Sejtelme sem volt a dolog értelméről, de engedelmeskedett. Legnagyobb rémületére az elvetett fogakból fegyveresek keltek ki. Úgyet sem vetettek rá, azonban egymásnak estek, és lekasabolták egymást – ötüik kivételével, akiket Kadmosz kiválasztott segítőtársaik.

Az öt harcos segítségével dicsó várossá tette Thébat, s nagy gazdagságban, bölcsen kormányozta. Hérodotosz azt írja, ő honosította meg az írást görög földön. Felesége Harmonia volt, Arész és Aphrodité leánya. Az istenek jelenlétükkel tisztelték meg menyegzőjét, és Aphrodité csodálatos nyakláncot ajándékozott az ifjú asszonynak. Az ékszer Héphaisztosz keze munkája volt, de isteni eredete ellenére nagy bajokat hozott egy későbbi nemzedékre.

A házaspárnak négy leánya és egy fia született, s ök gyermekeik sorsából megtudhatták, hogy az istenek jóindulatának fénye nem sokáig ragyog az emberre. Valamennyi leányuk sorsa nagyon szerencsétlenül alakult. Egyikük, Szemé, Dionüszosz anyja abba halt bele, hogy megpillantotta Zeusz teljes isteni fényében. A második Ino volt. Ő lett a gonosz mostohaanyja Phrixosznak, akit az aranyszőrű kos mentett meg a haláltól. Férjét örültséggel sújtották az istenek, és megölte fiukat, Melikertészt. Fia holttestével a kezében Ino nekiment a tengernek. Az istenek azonban mindkettejüket megmentették. Az asszony tengeri istennő lett – ő mentette meg Odüsszeust a vízbefúlástól, amikor tutaját darabokra törte a vihar –, fia pedig tengeri istenné vált. Az *Odüsszeiá*-ban Ino még eredeti nevét viseli, de később Leukotheának hívták, fiát meg Palaimónnak. Nővérehez, Személehez hasonlóan földi élete után sorsa jóra fordult. Nem így a másik két nővérnek. Mindkettejük szerencsétlenségét a fia okozta. Agavé a legsajnálatraméltóbb anyja volt: Dionüszosz tébolyt bocsátott rá, örijöngésében fiát, Pentheuszt orozslánnak vélte, és pusztá kézzel szétépte. Autooné fia Aktaión volt, a nagy vadász. Autooné anyyiban volt kevésbé

szerencsétlen, mint Agavé, hogy nem maga ölte meg a fiát, de el kellett szenvednie, hogy az ifjú élete virágában tökéletesen értelmetlenül meghaljon: semmi rosszát nem csinált pedig. Vadászaton volt éppen. Fölhevülve és szomjasan betért egy ligetbe, ahol egy folyócska tavat alkotott. Csupán fűrödni akart a kristálytisza vízben. De anélkül hogy tudta volna, Artemisz kedvenc fürdőzőhelyére tévedt, mégpedig éppen akkor érkezett meg, amikor az istennő már levetette ruháját, és méztelen szépségében állt ott a vízparton. A megsértett istennő nem sokat töprengett azon, hogy vajon az ifjú szándékosan sértette meg magányát, vagy teljesen ártatlan a történetekben. Vízet legyintett az arcába, és abban a pillanatban Aktaión szarvassá változott. De nemcsak testében, hanem lelkében is. Ő, aki korábban azt sem tudta, mi a félelem és a menekülés. A kutyái ahogy megpillantották, nyomban üldözőbe vették. Az eszeveszett rémület szinte megbénította a lábát. A kutyák, az ő hűséges kutyái ráugrottak, és megölték. Kadmosz és Harmoniát ilyen rettenetes gyász érte öregkorában, egy jólétben eltöltött élet után. Amikor Pentheusz meghalt, elköltöztek Thébából, mintha megpróbálnának menekülni a szerencsétlenség elől. De az követte őket. Amikor elértek a távoli Illíriába, az istenek kígyóvá változtatták őket – nem büntetésből, hiszen semmi rosszát nem követtek el. Sorsuk annak volt bizonyossága, hogy a szenvedés nemcsak a rossz miatt való büntetésként éri az embert. Az ártatlan épp olyan gyakran szenved, mint a bűnös.

Ennek a szerencsétlen családnak nem volt ártatlanabb tagja, mint Kadmosz ükunokája, Oidipusz, és egyik sem szenvedett annyit, mint ő.

OIDIPÚSZ

A történetet teljes egészében Szophoklész ilyen című tragédiájából vettem, a Szfinx rejtvényének kivételével, amelynek

szövegére a tragédiáiról csak utal. Számos más írónál olvasható, lényegében ugyanabban a formában.

Laiosz, Théba királya Kadmosz dédunokája volt. Távoli unokanővérét, Iokasztét vette feleségül. Uralkodása idején kezdett Apollón delphoi jósdája fontos szerepet játszani a család sorsának alakulásában.

Apollón volt az Igazság istene. Amit papnője Delphoiban kijelentett, az tévedhetetlenül beteljesült. Az a próbálkozás, hogy a megjósolt eseményeket kijátssza vagy elkerülje valaki, éppoly reménytelen volt, mint a végzet elől szökni. De Laiosz, amikor azt a jóslatot kapta, hogy a saját fia fogja őt megölni, mégis elhatározta, hogy ezt megakadályozza. Amikor a gyermek megszületett, összekötözte a lábát, és kirakta egy elhagyatott hegyoldalon, ahol gyors halál vár rá. Félelme elmúlt: biztos volt benne, hogy jobban látja a jövőt, mint az isten. Jóval később Laioszt valóban megölték, de azt hitte, támadoja egy idegen. Sohasem tudta meg, hogy halála Apollón igazát bizonyította.

Amikor meghalt éppen úton volt. Az a hír járta, hogy egy rablóbanda végzett vele és kísérőivel, akik közül azonban egynek sikerült megmenekülnie és megvinni a hírt a városba. Az ügyet nem nagyon vizsgálták, mert Thébának más gondja volt ekkor. A környező vidéket egy rémisztő szörnyeteg, a Szfinx tartotta rettegésben. Ennek a különös lénynek szárnyas oroszlánteste volt, de keble és arca egy asszonyé. A városba vezető út mentén ült, és akit elkapott, annak föladata egy homályos értelmű rejtvényt, és megmondta neki, hogy ha megfejti, elengedi őt. De senkinek sem sikerült megfejtenie, és a Szfinx elnyelte áldozatait, egyik embert a másik után, addig, amíg a város már ostromállapotban élt. Hét nagy kapuja, a thébaiak büszkesége zárva maradt, és éhínség fenyegetett.

Igy álltak a dolgok, amikor a fenyegetett vidékre megérkezett egy bátor és roppant okos vándor, akinek Oidipusz

volt a neve. Elhagyta otthonát, a korinthoszi palotát. Az ottani király, Polübosz fiának tartották őt. Önkéntes száműzetésének egy másik, ám az előzőhöz nagyon is kapcsolódó delphoi jóslat volt az oka. Apollón azt jóslta, neki az a sorsa, hogy megölje apját. Ő is, mint Laiosz, úgy gondolta, lehetetlen, hogy a jóslat beteljesüljön. Elhatározta, hogy eltrünik Polübosz szeme elől. Magányos vándorlása során Théba környékére vetődött, és hallotta, milyen bajban van a város. Otthontalan, társtalan ember volt, akinek egy fatatkát sem ért az élete, és elhatározta, hogy elmegy a Szfinx-hez, és megpróbálja megfejteni a rejtélyt. „Melyik az a lény – kérdezte a Szfinx –, amelyik reggel négy lábon jár, délből kettőn, este pedig három lábon?” – „Az ember – felelte Oidipúsz –, aki apró gyermekként négykézláb jár, felnőttként két lábára áll, aggastyánként pedig bottal mendegél.” Ez volt a helyes válasz. Hallatán a Szfinx megölte magát. Megmagyarázhatatlan, hogy miért tette ezt, mindenesetre roppant szerencsés fordulat volt: Théba megmenekült. Oidipúsz mindent visszanyert, amit Korinthoszban elveszített, sőt, még többet is. A hálás polgárok megtették királyuknak, és feleségül vette Laiosz özvegyét, Iokasztét. Évekig boldogan éltek. Úgy tűnt, ebben az esetben Apollón szavai tévesnek bizonyultak.

De amikor két fiuk fölserdült, Thébát rettenetes csapás sújtotta. A környéken valami szörnyű üszög terjedt el, amely mindent elpusztított. Némcsak az emberek hullottak, de a nyájakat, a csordákat és a termést is megtámadta a kór. Akinek életét a járvány megkímélte, az éhhalállal nézett szembe. Oidipúsz kétségbeesett. Az egész város atyjának tekintette magát, a polgárokat egytől egyig gyermekeinek. Nyomorúságuk az ő nyomorúsága volt. Megbízta hát Kreónt, Iokaszté bátyját, menjen el Delphoiba Apollón segítségét kérni.

Kreón jó hírekkel tért vissza. Apollón kijelentette, hogy a csapást egy módon lehet megszüntetni: meg kell büntetni

Laiosz gyilkosát. Oidipúsz megkönnyebbült. Bizonyos, hogy a gyilkost vagy gyilkosokat még ennyi év után is föl lehet kutatni, és már azt is tudta, hogy mi lesz a büntetésük. A népek, amely összegyűlt, hogy meghallgassa, milyen híreket hozott Kreón, ezt mondta:

*Kiitltom őt, akárki is, hogy földemen
Melynek erejét vallom és székét ülöm,
Valaki befogadja vagy szőljön vele
Vagy az imákban és az áldozatban őt
Társul válassza, s szentelt vízzel hintse meg.*

Oidipúsz energikusan kezébe vette az ügyeket. Elküldött Teiresziászt, az öreg vak jósért, aki Thébában köztiszteletnek örvendett. Van-e valami ötlete arra vonatkozóan, kérdezte tőle, hogyan találhatná meg a bűnösöket. Megdöbbenéssel és rosszalással kellett tapasztalnia, hogy a jós először megtagadta a választ. „Az isten szerelmére – kérlelte a király –, ha tudsz valamit...” – „Ostobák! – rivallt rá Teiresziász –, Ostobák vagytok. Nem válaszolok.” De amikor Oidipúsz odáig ment, hogy meggyanúsította őt: bizonyára ezért hallgat, mert neki magának is része volt a gyilkosságban, a jós haragra gerjedt, és olyan súlyos szavak hagyták el az ajkát, amiket nem akart volna kimondani: „Te magad vagy a gyilkos, akit keresel.” Oidipúsz arra gondolt, hogy az öregnek megbomlott az elméje: amit mondott, tökéletes örültségnek tűnt. Azt mondta neki, hogy takarodjék onnan, és soha többé ne kerüljön a szeme elé.

Iokaszté is megvető gúnnyal fogadta az öreg szavait. „Sem a jövődömondók, sem a jósdák nem tudnak semmi biztosat” – mondta. Elmesélte férjének, hogy a delphoi papnő Laioszt azzal rémisztette, hogy saját fia fogja megölni őt. Elmondta, hogy Laiosz meg ő együtt gondoskodtak róla, hogy ez be ne következhessek: szépen megölték a gyereket. „Laioszt különben is rablók gyilkolták meg, még-

róla. Egy kóbor pásztor adott át nekem, Laiosz egyik szolgája.”

Iokaszté elsápadt, arcára kiült a rémület. „Mit törődsz ennek a fickónak a fecsegésével? – kiáltotta. – Különben sem érdekes az egész!” Gyorsan és indulatosan reagált. Oidipusz megrökönyödve bámult rá. „Még hogy az én születésem nem érdekes?” Iokaszté kifakadt: „Az isten áldjon meg, ne csináld ezt tovább. Éppen elég a magam baja!” Sarkon fordult, és besietett a palotába.

Ebben a percben egy öregember érkezett. A hírnök ránézett, ő vissza. Kiváncsian méregették egymást. Aztán a hírnök felkiáltott: „Ez az az ember, királyom! Ez az a pásztor, aki odaadott téged!” – „No és te – kérdezte Oidipusz a másikat –, te is megismered őt?” Amaz nem válaszolt, de a hírnök csak erősködött. „Muszáj, hogy emlékezz a dologra. Egy ilyen pici gyereket adtál nekem, akit te találtál. Na, és az a király volt?” – „Átkozott alak! – mordult rá amaz. – Tartsd már a szádát!” – „Mi ez itt? – csattant föl Oidipusz ingerülten. – Ti összeesküdtetek, hogy elhallgattok valamit előlem, amit tudni akarok? Megvanak az eszközeim rá, hogy szóra bírjalak benneteket.”

Az öreg fölajdult. – „Ne bánts engem! Adtam neki egy gyereket, és kész. A jóistenre kérek, uram, ne kérdezz többet!” – „Ha még egyszer meg kell kérdeznom tőled, hogy hol szerezted azt a gyereket, hát véged van” – mondta Oidipusz. – „Kérdezd meg a királynét – kiáltotta az öreg –, ő tudja a legjobban.” – „Tőle kaptad?” – „Tőle hát! – nyöszörgött az öregember. – Hogy öljem meg. Volt valami jóslat...” – „Jóslat? Hogy meg fogja ölni az apját?” – „Igen.” – suttozta amaz. A király torkából gyötrelmes ordítás szakadt föl. Már mindent értett. „Igaz volt hát! Átok ül rajtam.” – Megölte az apját, feleségül vette a saját anyját. Nincs mekkvés, mindnyájan elvesztek. Ő is, Iokaszté is, a gyerekek is. El vannak átkozva valamennyien.

A palotában Oidipusz őrjöngve kereste a feleségét, azaz-

pedig egy hármas útkeresztződésnél, Delphoi felé” – vonta le diadalmasan a konzekvenciát. – Oidipusz furcsa pillantást vetett rá. „Mikor is történt mindez?” – kérdezte aztán. – „Ó, éppen mielőtt te Thébába érkeztél!” – felelte az aszszony.

„Hányan kísérték el Laioszt az útra?” – kérdezte Oidipusz. – „Összesen öten mentek. Egy kivételével mindet megölték.” – „Látni akarom azt az embert. Küldess el érte.” – „Máris. De jogom van tudni, hogy mit forgatsz a fejedben.” A férfi bólintott. „Tudnod kell, hogy azért mentem Delphoiába, mert otthon valaki azt vágta az arcomba, hogy én nem is Polübosz fia vagyok. Elmentem, hogy megkérdezzem az istent. A kérdésemre nem válaszolt, de mondott valami szörnyűséget. Azt mondta, hogy meg fogom ölni az apámat, az anyámat veszem feleségül, ő gyermekeket szül nekem, akitől az emberek iszonyodni fognak, ha rájuk néznek. Sohasem mentem vissza többé Korinthoszba. Amikor elhagytam Delphoit, egy hármas útkeresztződésnél egy férfival találkoztam, aki négy kísérővel jött szembe. Mindenáron le akart szorítani az útról. Végigvágott rajtam a botjárval. Elfutott a harag, és megöltem. Lehetséges, hogy Laiosz volt az?” – „Aki megmenekült, valami rablót emlegetett. – felelte Iokaszté – Rablók ölték meg Laioszt, nem a fia. Szegény ártatlan, hiszen az meghalt a hegyen.”

Miközben beszélgettek, úgy látszott, újabb bizonyítékot kapnak arra vonatkozóan, hogy Apollón tévedett. Hírnök jött Korinthoszból, és Polübosz halálhírért hozta Oidipusznak. „Na, te híres jóslat! – kiáltotta Iokaszté. – Most aztán mi van? Meghalt a király, de nem a fia kezétől!” – A hírnök elmosolyodott. „Téged a félelem hajtott el Korinthoszból, nehogy megöld az apádat? – kérdezte. – Ó, királyom, tévedtél! Semmi okod nem volt a félelemre, hiszen te nem Polübosz fia vagy. Fiaként nevelt föl téged, de én adtalak oda neki annak idején.” – „És te hol szedtél föl? Ki az apám meg az anyám?” – kérdezte Oidipusz. – „Fogalmam sincs

hogy az anyját. A szobájában talált rá. Halott volt. Amikor kiderült az igazság, fölakasztotta magát. Amint ott állt a halott nő mellett, arra gondolt, hogy ha ilyen rettenetes dolgok kerültek napvilágra, ezt a napvilágot ő nem akarja látni tovább. Megvakította magát: kivájta önnön szemét.

ANTIGONÉ

A történetet Szophoklész két tragédiája, az Antigoné és az Oidipusz Kolonoszban alapján mesélem el. A Menoikeusz haláláról szóló történet Euripidész Fóníciai nők című darabjából származik.

Iokaszté halála után Oidipusz Thébában maradt, amíg gyermekei föl nem serdültek. Volt két fia, Polüneikész és Eteoklész, és két leány, Antigoné és Iszméné. Nagyon szerencsétlen ifjú emberek voltak, de semmiképpen sem olyan szörnyetegek, akikre iszonyat ránézni, mint a jóslat mondta. A két fiút a thébaiak nagyon is kedvelték, a lányok pedig nagyon jó gyermekei voltak szüleiknek.

Oidipusz természetesen lemondott a trónról. Polüneikész, az idősebbik fiú ugyanezt tette. A thébaiak – éppen a család szörnyű helyzete miatt – ezt bölcs döntésnek tartották, és elfogadták, hogy Iokaszté fivére, Kreón legyen a kormányzó. Eveken keresztül kedvesen bántak Oidipusszal, de aztán úgy határoztak, hogy elküldik őt a városból. Hogy pontosan mi indította őket erre, nem tudni. Kreón mindenesetre sürgette a dolgot, Oidipusz fiai meg egyetértettek vele. A vak öregember egyedüli támaszai a leányai voltak. Ők minden szerencsétlenségében hűségesen kitartottak mellettük. Amikor kiűzték a városból, Antigoné vele ment, hogy vezesse, és gondját viselje, Iszméné pedig Thébában maradt, hogy képviselje az érdekeit, és tájékoztassa, ha bármi olyan mi történik, ami érinti őt.

Távozása után a fiúk kijelentették, hogy a trón őket illeti. Mindketten megpróbálták megszerezni a királyi hatalmat. Eteoklész járt sikerrel, noha ő volt a fiatalabb, és elüldözte bátyját a városból. Polüneikész Argoszban talált menedéket, és mindent megtett, hogy Théba-ellenes hangulatot teremtsen. Az volt a szándéka, hogy sereget gyűjt, és városa ellen vonul.

Szomorú vándorlásai során Oidipusz elérkezett Kolonoszba, egy Athén melletti szép helyre, ahol a hajdani Erinüszök – most már Jótékony Istennők – szent ligete volt a száműzött oltalomkeresők számára. A vak öreg és leánya itt biztonságban érezhették magukat. Oidipusz kis idő múlva meghalt. Amilyen boldogtalan volt életének nagyobbik része, olyan békés volt a halála. A jósda, amely valaha olyan szörnyű szavakat mondott neki, halála előtt megnyugtató üzenetet küldött. Apollón megígérte, hogy ő, a megvetett, hontalan vándor az istenek titokzatos áldását árasztja majd arra a vidékre, ahol eltemetik. Thészeusz, Athén királya nagy megbecsüléssel fogadta őt, és az öregember szívében bölcs örömmel halt meg, hiszen nem volt már gyűlöletes az emberek előtt, hanem éppen hogy a jötevőjét ünnepezték benne annak a vidéknek, amely befogadta őt.

Iszméné, aki eljött, hogy elmondja neki ezt a kedvező jóslatot, nővérével együtt ott volt a halálos ágyánál, majd pedig Thészeusz mindkettejüket biztos úti kísérettel visszaküldte Thébába. Arra érkeztek, hogy egyik fivérük sereggel jön a város ellen, hogy elfoglalja, a másik meg elszánta magát, hogy a végsőkig védekezik. A támadó Polüneikésznek több joga volt a trónhoz, de öccse, Eteoklész viszont Thébáért küzdött, hogy megóvja a várost a hódítástól. Lehetetlen volt, hogy a nővérek bármelyik fivérük ellenében foglaljanak állást.

Polüneikészhez hat hadvezér csatlakozott. Egyikük Adrasztoz volt, Argosz királya, a másik ennek a sógora, Amphiaraoz, aki nagyon vonakodva csatlakozott a vállalko-

záshoz. Jós volt ugyanis, és tudta, hogy a hét hadvezér közül csupán Adrasztoz marad életben. De eskü kötelezte arra, hogy a közte és a sógora között fölmerülő valamennyi vitás kérdésben elfogadja felesége, Eriphülé döntését. Akkor esküdött meg erre, amikor egy ízben összekülönbözött Adrasztozzal, és Eriphülé szerzett békét közöttük. Polüneikész azzal nyerte meg az asszony támogatását, hogy neki ajándékozta azt a gyönyörű nyakláncot, amelyet ősanja, Harmonia kapott esküví ajándékkul, s cserébe Eriphülé kötelezte a férjét, hogy elmenjen a háborúba.

Hét hadvezér állt szemben tehát Théba hét kapujával, és ugyanennyi készülődött, nem kevésbé bátran a város védelmére. Eteoklész védte azt a kaput, amelynél Polüneikész rohamozott, Antigoné és Iszméné a palotában várakoztak, hogy megtudják, melyikük ölte meg a másikat. De még mielőtt a döntő ütközetre sor került volna, egy thébai fiú, aki még nem is lépett férfikorba, hősi halált halt a városért. Menoikeusz volt. Kreón fiatalabbik fia.

Teiresziász, a jós, aki oly sok kellemetlen dolgot megjósolt a királyi családnak, azt mondta Kreónnak, hogy Théba csak akkor menekül meg, ha Menoikeuszt megölik. Az apa a leghatározottabb formában visszautasította, hogy ehhez segédkezzen nyújtson. Ő maga hajlandó meghalni, ámde – mondta – „még a saját városomért sem öiöm meg a fiamat”. Fiát pedig, aki jelen volt ezen a megbeszélésen, menekülésre szólította föl. „Hová fussak? Melyik városba és kihez?” – kérdezte Menoikeusz. „Ahol hazádtól majd minél messzebb leszel” – felelte Kreón. A fiú színleg beleegyezik a tervbe, ám mihelyt apja távozik, másként beszél:

*Apám gondját elosztattam jól, asszonyok,
csalárd szavakkal, csakhogy érjem céltom el.*

A város üdvét megrabolva ő, kiküld

*és gyávaságra kényszerít. Ha vének ez
elhízhető is, ám bocsánat arra nincs,*

ha jómagam leszek szülőhön-áruló!

*Halljátok hát: megyek s megmentem városom,
és földemért kiadva lelkem, meghalok.*

Így szólván belevetette magát az ütközetbe, de teljesen gyakorlatlan lévén a harcban, azonnal megölték.

Sem a védők, sem a támadók nem tudtak döntő fölényt elérni a harcban, így végül megállapodtak abban, hogy az ostrom kimenetelét a két fivér párviadala döntse el. Ha Eteoklész győz, az argoszi sereg visszavonul; ellenben ha veszít, Polüneikész lesz a király. Egyikük sem győzött: megölték egymást. Eteoklész haldokolva fivérére emelte tekintetét, és sirt; nem volt már ereje beszélni. Polüneikész még el tudott suttogni néhány szót: „Fivérem, ellenségem voltál, de mindig szerettelek. Otthon temess el – legalább ennyi legyen enyém a városomból.”

A párviadal nem döntött el semmit, és a harc kiújult. De Menoikeusz nem hiába halt meg. Végül a thébaiak felülkerekedtek, és Adrasztoz kivételével az összes támadó vezért megölték. Ő a vert sereggel Athénba menekült. Thébában Kreón ragadta magához a hatalmat, és parancsba adta, hogy senkit nem szabad eltemetni, aki a város ellen harcolt. Eteoklész a legnagyobb pompával kell sírba tenni, de Polüneikész hagyják a vadállatok és dögmadarak zsákmányául. Ez a fajta bosszú azonban – a halott megbüntetése – szent-ségtelen és törvényellenes tett volt. A temetetlen holtak lelkei ugyanis nem kelhettek át az Alvilág határfolyóján, hanem elhagyatottan kellett vándorolniuk, és nem lettek nyugalomra. A holtak eltemetése, a legszentebb kötelesség volt, mégpedig nemcsak az elhunyt hozzátartozókkal, hanem minden halottal szemben kötelező volt gyakorolni. Kreón parancsa azt mondta ki, hogy Polüneikész esetében ennek a kötelességnek a gyakorlása bűnnek minősül. Aki eltemeti őt, halállal lakol.

Antigoné és Iszméné borzadva hallották, hogyan határo-

zott Kreón. Izménét lesújtotta ugyan a szánalomra méltó tetem és a magányos, otthontalan lélek sorsa iránti részvét, de úgy látta, nem tehetnek semmit. Ő és Antigoné egyedül vannak. Egész Théba ujjong, hogy az az ember, aki hadat hozott a városra, ilyen rettenetesen bűnhődik. „Nők vagyunk – mondta nővérének –, engedelmeskednünk kell. Nem vagyunk elég erősek ahhoz, hogy szembeszálljunk a várossal.” – „Tégy, ahogy akarsz – felelte Antigoné –, én el fogom temetni szeretett fivéremet.” – „Nem vagy elég erős” – kiáltotta Izméné. – „Jó, majd ha elfogy az eróm, föladam” – válaszolta Antigoné, és elment. Izméné nem merte követni.

Néhány óra múlva Kreónt a palotában egy kiáltás riasztja föl: „Parancsod ellenére Polüneikészt eltemették!” Kiszégett és szembetalálkozott az őrókkal, akiket a holttest felügyeletével bízott meg. Antigonét hozták. „Ismered a parancsodat?” – kérdezte tőle Kreón. – „Ismerem” – felelte a leány. – „És mégis áthágtad a törvényt?” – „A te törvényedet, de nem az Igazságosságát, aki az istenek között lakik. Az ég íratlan törvényei nem a mára vagy a tegnapi vonatkoznak, hanem időtlenül érvényesek.”

Izméné sírva jött ki a palotából, és nővére mellé állt. „Én segítettem neki” – mondta. De Antigonének nem volt szüksege efféle együttérzésre. „Nem volt része bennem” – mondta Kreónnak. Aztán rászólt Izménére, hogy ne beszéljen. „A te választott sorsod az élet – mondta –, az enyém a halál.”

Izméné eltűnik a szemünk elől. Se történet, se költemény nem szól róla. Oidipusz házáról, az utolsó nagy királyi házról Thébában nem tudunk többet.

HETEN THÉBA ELLEN

Nagy írók beszéltek el ezt a történetet: Aiszkhülosz egyik darabjának is ez a tárgya, és Euripidész is írt róla tragédiát. Euripidész változatát követem, amely itt is, mint általában.

közelebb áll a mi nézőpontunkhoz. Aiszkhülosz nagyszabású, mozgalmas harci költeményt írt. Euripidész műve, az Oltalomkeresők, egyéb darabjainál is jobban kiemeli szerzője modern gondolkodásmódját.

Polüneikész nővére élete árán a temetés tisztességében részesült. Lelke szabadon átkelhetett az alvilági réven, és otthonra talált a holtak között. De őt vezér, aki vele vonult Théba ellen, még temetetlenül fekűdt, és Kreón parancsa értelmében ez örök sorsuk volt.

Adrasztosz, az egyetlen életben maradt a hét közül elment Thészeuszhoz, Athén királyához, hogy megkérje: járjon közbe, hogy a thébaiak eltemessék a halottakat. Vele volt a legtöbb halott vezér anyja és gyermekeik. „Csupán temetést akarunk a halottainknak. Azért fordulunk hozzád segítségért, mert tudjuk, hogy valamennyi város közül Athén a legkönyörületesebb.”

„Nem lépek szövetségre veletek – felelte Thészeusz –, ti vezettétek az embereiteket Théba ellen. A ti ügyetek volt ez a háború, nem Thébaé.”

De Aithra, Thészeusz anyja, akihez a gyászoló anyák fordultak, merészen közbeavatott: „Fiam, szólhatok-e néhány szót Athén és a te becsületed érdekében?” – „Beszélj hát” – felelte Thészeusz.

„Kötelesség mindenkit védelmezni, aki rászorul – mondta Aithra. – Kötelességed, hogy ezeket a kegyetlen embereket, akik nem adják meg a halottnak a temetéshez való jogot, erővel kényszerítsd a törvény iránti engedelmessegre. Ez szent törvény a görögöknél. Hiszen mi más tartaná össze az államokat, ha nem az, hogy minden egyes ember tiszteli a törvényt?”

„Anyám, ezek igaz szavak – felelte Thészeusz. – De egymagam nem dönthetek a dologról, mivel én ezt az országot szabad polgárok közösségévé tettem, ahol mindenkinek

egyenlő szava van. Ha a polgárok egyetértenek vele, elme-
gyek Thébába.”

A szegény asszonyok ott várakoztak Aithrával együtt, amíg Thészeusz összehívta a népgyűlést, amelynek döntenie kellett halott fiaik túlvilági nyomorúságáról vagy boldogságáról. Thészeusz jó hírekkel tért vissza. A népgyűlés úgy határozott, hogy meg kell mondani a thébaiaknak: Athén jószomszédi kapcsolatokra törekszik velük, de nem nézheti tétlenül az elkövetett jogsértést. „Egyeztetek bele kérésünk teljesítésébe – szölt az üzenet –, mert csupán a jogot kívánjuk érvényre juttatni. Ha nem egyeztetek bele, akkor a háborút választjátok, mert kötelességünk a védtelenek védelme.”

Ekkor hírnök érkezett. „Ki az úr itt, aki az athéniaknak parancsol? – kérdezte. – Üzenetet hozok neki Théba urától.”

„Olyan embert keresel, aki nem létezik – felelte Thészeusz. – Itt nincsenek urak; Athén szabad. Itt a nép kormányoz.”

„Thébának bezzeg ügy jó, ahogy van – mondta a hírnök. – A mi városunkat nem a csöcselék kormányozza, amely most erre megy, majd meg arra, hanem egyetlen ember.”

„Mi athéniak írásba foglaljuk törvényeinket – mondta Thészeusz –, aztán azoknak szellemében kormányozunk. Az a véleményünk, hogy nincs nagyobb ellensége az államnak, mint az olyan ember, aki egy személyében képviseli, és így markában tartja a törvényt. Ezért a mi városunk örömet leli valamennyi fiában, aki bölcsessége és igazságos tettei révén tesz szert hatalomra. Egy zsarnok számára persze mindez gyűlöletes. Ő megöli az ilyeneket, mert attól fél, megrendítik hatalmát.

Menj vissza, és mondd meg a thébaiaknak, nagyon jól tudjuk, hogy sokkal kedvezőbb állapot a béke, mint a háború. Ostobák, akik háborúba rohamnak, hogy leigázzanak egy gyengébb országot. Nem akarunk ártani nektek. Csupán azt akarjuk, hogy a holtak teste térjen vissza a földre, amelynek

egyetlen ember sem tulajdonosa, csupán vendég rajta egy múló pillanatig. A pornak vissza kell térnie a porhoz.”

Kreón nem akart hallgatni Thészeusz tanácsára, és az athéni sereg elindult Théba ellen. Bevonultak a városba. Az emberek páni rémületükben nem tudtak máásra gondolni, mint hogy ezek azért jöttek, hogy őket megöljék, vagy rab-
szolgának hurcolják, és lerombolják a várost. Ez az út nyitva állt ugyan a győztes athéni sereg előtt, de Thészeusz visszatartotta őket. „Nem a várost lerombolni jöttünk – mondta –, hanem hogy megadjuk a holtaknak a végtisztességet.” – „És a királyunk – mesélte Athénban a hírnök, aki az aggódva várakozó népnek vitte a jó hirt –, Thészeusz maga készítette sírt az öt szerencsétlen vezér teteme számára, megmosta, lepelbe burkolta, majd a ravatalra helyezte őket.”

Adrasztoz tartotta a beszédet Kapanesz, Eteoklosz, Hipomedón, Parthenopaiosz és Tüdeusz halotti máglyája előtt. Béke költözött az anyák szívébe: tudták, hogy legalább gyermeik lelke nyugtot talál. Nem így éreztek azonban az eltemetett vezérek fiai! Már a máglya mellett arról beszéltek, hogy ha felnőttek volnának, micsoda bosszút állnának Thébán. „Apáink a sírban alszanak, de az ellenük elkövetett gonoszított sohasem alszik” – mondták.

Tíz év múlva ők vonultak Théba ellen. Győzelmet arattak. A polgárok kétségbeesetten menekültek, városuk pedig a földdel lett egyenlő. Teiresziász ebben a csatában vesztette életét. A régi Thébából csupán Harmonia nyakláncra maradt meg, amelyet Delphoiba vittek, és még évszázadok múlva is megsodálhatták ott a zarándokok. A hét hadvezér fiait, jöllehet győzelmet arattak ott, ahol apáik elestek, mindig „epigonosz”-oknak, azaz utószülötteknek nevezték, mintha túl későn születtek volna a világra, amikor már minden nagy tett el volt végezve. Pedig amikor Théba elesett, a görög hajók még el sem indultak Trója felé, ahol aztán Tüdeusz fia, Dimédész az egyik leghíresebb és legdicsebb harcosa lett a várost vivő seregnek.